

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ПРАВА

**«ПРАВА ЛЮДИНИ В ПЕРІОД
ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ»**

Збірник матеріалів Міжнародної науково-
практичної конференції
(м. Одеса, 1 листопада 2024 року)

2024

УДК
341.231.14:355.271(062.552) П68

*Друкується за наказом ректора Національного університету
 «Одеська юридична академія» О. В. Тодошчака
 (наказ № 3177-44 від 08.10.2024 р.)*

Відповідальний редактор – президент Національного університету «Одеська юридична академія», академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України **Ківалов С.В.**
Заступник відповідального редактора – проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного та європейського права, Заслужений юрист України **Аракелян М.Р.**

Укладачі:

Бехруз Хашматулла Набісвич – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Мануїлова Катерина Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Грушко Мальвіна Валеріївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Гребенюк Дмитро Олегович – PhD, асистент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія».

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, які рекомендували матеріали до друку.

Адреса редколегії:

Національний університет «Одеська юридична академія», кафедра міжнародного та європейського права, м. Одеса, 65009, вул. Фонтанська дорога, 23. Тел. +38(048)719 8685

«Права людини в період збройних конфліктів»: Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 75-річчю прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Міжнародному дню прав людини. 1 листопада 2024 р., м. Одеса: збірник матеріалів конференції. Одеса. 2024. 539 с.

© НУ «Одеська юридична академія», 2024

© Кафедра міжнародного та європейського права НУ «ОЮА»

застосування його на практиці під час триваючої збройної агресії рф видається неможливим.

Джерела:

1. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949additional-protocols-and-their-commentaries>
2. <https://www.legal-tools.org/doc/1d2cfc/pdf/>
3. https://www.osce.org/files/f/documents/5/2/568018_0.pdf

Ключові слова: Женевські конвенції, держави-покровительки,, російсько-українська війна, Міжнародний Комітет Червоного Хреста.

Пасечник Олена Владиславівна

*доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри
міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

Єрофеева Ольга Сергіївна

*здобувачка вищої освіти Національного
університету «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Розпочата широкомасштабна збройна агресія рф проти України вплинула на всі сфери життя нашого народу. На жаль, кожен з нас ніколи не зможе забути ті жахливі події, які відбувалися і надалі відбуваються в Україні. Воєнні злочини, що вчиняються військовослужбовцями рф на території

нашої держави, порушують міжнародне гуманітарне право. Проблема катувань українських військовополонених має широкомасштабний характер. Діяльність органів слідства спрямована на виявлення цих злочинів та їх документування значно ускладнюється сучасними умовами ведення воєнних дій.

Основним критерієм поводження з військовополоненими, наскільки це можливо під час війни, є принципи гуманності. Норми про гарантування прав полонених найбільш повною мірою законодавчо закріплені у Женевських Конвенціях від 12 серпня 1949 р.: "Про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях"; "Про поліпшення долі поранених, хворих та осіб зі складу збройних сил на морі, які потерпіли корабельну аварію"; "Про поводження з військовополоненими"; "Про захист цивільного населення під час війни".

У статті III, статті 4 Женевської Конвенції (далі – Конвенція) до категорій осіб, які є військовополоненими під контролем ворога, відносяться :

1) «члени збройних сил сторін конфлікту, а також члени ополчень або добровольці, що належать до цих збройних сил, - збройні сили держав.

2) члени інших збройних формувань і добровольчих сил, зокрема організованих рухів опору, які належать до ЗК і діють на її території чи за її межами, навіть якщо ця територія окупована» [1].

Міжнародне гуманітарне право передбачає надання полоненим військовим та цивільним дещо різних рівнів та режимів захисту. Особливою проблемою, що потребує міжнародної уваги, є

порушення прав військовополонених, яке представлено у декількох аспектах. Зокрема, однією з актуальних проблем є недотримання міжнародних стандартів щодо поводження з військовополоненими під час війни, зокрема відбувається порушення:

- статті 13 Женевської конвенції «жодного військовополоненого не можна піддавати фізичному каліченню або медичним чи науковим експериментам будь-якого характеру...» [1]. Як приклад у 120-й виправній колонії в окупованому Донецьку до українських військовополонених застосовували тортури (систематично били, зв'язували руки і ноги колючою проволокою). Страти військовополонених не є поодиноким ситуацією, зокрема, даних Генеральної прокуратури України зафіксовано щонайменше 93 випадки страт, з них 80% здійснені 2024 року;

- статті 17 Конвенції, яка забороняє будь-які форми фізичних чи моральних тортур або будь-який примус до військовополонених з метою отримання від них будь-яких відомостей. Для полонених українських військових не створено спеціальних таборів, у зв'язку із чим військовополонені утримуються здебільшого у місцях позбавлення волі пенітенціарної системи країни-агресора. Звільнені з полону українські військові повідомляють про факти катувань, фізичного та психологічного насильства. Ставлення до полонених подекуди значно гірше, ніж до ув'язнених там осіб. Також порушенням цього права є ситуація, коли «на початку квітня в Маріуполі окупанти піддали катуванню, а потім стратили

офіцера Національної гвардії України, після того як він відмовився надати пароль до радіостанції, яку використовували українські військові» [3, с. 8];

- статті 18 Конвенції, яка гарантує майнові права військовополонених. Систематично військовослужбовці рф забирають не лише речі особистого користування полонених, а й речі першої необхідності, зокрема ліки;

- статті 19 Конвенції, де йдеться про необхідність евакуації полонених від зони активних бойових дій. Згідно статті 23 Конвенції «жодного військовополоненого не можна будь-коли відправити в такий район, в якому йому загрожували б вогонь із зони боїв, або тримати його там...» [1];
Порушення норм цих статей спостерігаємо під час утримання військовополонених у прифронтовій Оленівці;

- законного утримання в полоні. Під цим розуміється зокрема і незаконне захоплення військовополонених, викрадення їх або ж утримання в неналежних умовах;

- статей 23-32 Конвенції щодо відсутності медичної допомоги, нормального харчування та інших основних потреб. Спостерігається різке зниження ваги, проблеми зі здоров'ям у військових, які повертаються з полону. Все це і є свідченням не дотримання окупантами елементарних норм міжнародного гуманітарного права;

- статей 79-81 Конвенції щодо представників військовополонених

Крім того, рф не допускає спостерігачів ООН з прав людини до доступу до місць утримання під вартою. За словами голови Моніторингової місії

ООН з прав людини в Україні Матильди Богнер, є випадки, коли полонених у деяких місцях утримання під вартою змушували пробігати між двома шеренгами охоронців, які жорстоко їх били [2, с. 27].

До дещо проблематичного питання, на мою думку, можна віднести також низький рівень міжнародного тиску та відповідальність до країн-порушників дотримання міжнародного гуманітарного права. Необхідно забезпечити безперервний моніторинг порушень у поводженні з військовополоненими, ефективні засоби притягнення винних до відповідальності.

На прикладі російсько-української війни, можна дійти висновку, необхідності перегляду підходів правового становища військовополонених у сфері міжнародного гуманітарного права, зважаючи на реалії сьогодення. Існує значна різниця між умовами утримання військовополонених українською стороною та стороною країни-агресора. У наш час, українські військовополонені не мають впевненості у застосуванні до них в повному обсязі норм міжнародного права. Задля забезпечення законного поводження з військовополоненими насамперед необхідно мати механізми для зв'язку з міжнародними гуманітарними організаціями (Міжнародний Комітет Червоного Хреста) та правозахисними групами.

Джерела:

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_153

2. Березняк В.С. Демичева А.В. Права людини в умовах широкомасштабного збройного конфлікту в Україні: аналітичний огляд. Дніпро. ДДУВС. 2023. С.27
3. Upravlinnia Verkhovnoho komisara OON (2023), povodzhennia z viiskopolonenymy ta osobamy, yaki prypynyly uchast u voiennykh diiakh, v konteksti zbroinoho napadu rosiiskoi federatsii na Ukrainu 24 liutoho 2022 roku – 23 liutoho 2023 roku, 24 bereznia 2023 roku.

Ключові слова: війна, військовополонені, збройні формування, збройна агресія, міжнародне гуманітарне право, Женевська конвенція про поводження з військовополоненими, законність.

Кононець Олена Миколаївна

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету, адвокат, керівник адвокатського бюро «Олена Кононець та партнери»*

Піна Дмитро Романович

здобувач вищої освіти Державного торговельно-економічного університету

**ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ВІДПОВІДНО
ДО ПОЛОЖЕНЬ ЖЕНЕВСЬКИХ
КОНВЕНЦІЙ
1949 РОКУ ТА ДОДАТКОВИХ
ПРОТОКОЛІВ ДО НИХ 1977 РОКУ**

Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року утворюють міцний фундамент

ПИЛИПЕНКО В.П.

Ефективність Женевських конвенцій 1949 року про захист жертв війни через призму російської агресії в Україні483

ПАСЕЧНИК О.В., ЄРОФЕЄВА О.С.

Проблеми правового статусу військовополонених490

КОНОНЕЦЬ О.М., ПІНА Д.Р.

Захист прав людини відповідно до положень Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них 1977 року492

МИЦЬКА О.І.

Гуманність режиму утримання військовополонених через призму міжнародних стандартів500

ЛИСИК В.М.

Особливості механізму імплементації міжнародного гуманітарного права505

ГРУШКО М.В., ТИМОШЕНКО Д.В.

Виклики правозахисту прав на культурну спадщину: проблеми та перспективи512

МАРЧЕНКО Д.В.

Роль міжнародних договорів у забезпеченні захисту цивільного населення в умовах збройних конфліктів 519

ОМЕЛЬЧЕНКО І.І.

Актуальність принципу пропорційності в контексті захисту прав людини в умовах збройних конфліктів 525